

FERRAN CARRERAS TUDURÍ

Paolo Freire.

Un lluitador a favor de la llibertat

Paolo Freire (1922-1997) fou, sens dubte, un dels representants més destacats de la pedagogia llatinoamericana d'aquest segle, i un dels pràctics més destacats de l'anomenada pedagogia alliberadora. Autor de més de vint i cinc llibres, entre els quals cal destacar *Educación y castro*, o *Pedagogia de la Esperanza*, la major part de la seva obra ha tingut una difusió inusitada a tot el món, sobretot a partir dels anys setanta, amb l'auge del marxisme i de la pedagogia social, de la qual fou fervent activista i defensor. Educador des de molt jove, Freire sentí al més profund del seu si la vocació de comprendre i viure l'ensenyament més enllà de l'encotillament de les institucions. Com a militant de les causes perdudes, en els seus inicis treballà en la defensa activa de les minories indígenes del Brasil, en plans d'alfabetització de zones rurals, o en programes d'educació d'adults, projectes als quals dedicà els seus majors esforços fins al moment de la seva mort. Fou professor titular de Pedagogia a la Universitat Catòlica de São Paulo, després d'un tortuós exili que va durar prop de catorze anys. Va compartir amb Freinet o Susana Barco de Surghi les inquietuds d'una educació per a les persones excloses del sistema, tot i que coneixia les conseqüències d'aquesta opció, que el va determinar per a tota la seva vida. Aquestes experiències tingueren una forta extracció sociopolítica, de caire revolucionari, possiblement emparentades amb les que varen aparèixer al mateix temps dins el context europeu, amb A. S. Neill i la seva famosa escola de Summerhill, o amb les teories de Célestine Freinet (1896-1966).

Cal entroncar les arrels ideològiques de Freire amb el moviment alliberador sudamericà, sorgit des de països amb economies fortament dependents de l'àrea nord-americana, de grans desproporcions i injustícies socials, amb curts períodes de règims democràtics i llargues dictadures. La lluita de classes, les oligarquies militars, el recent paradigma polític de la inclusió-exclusió, el moviment revolucionari del Che Guevara, entre d'altres, conformen el nucli a partir del qual es va aglutinar un reduït però important grup d'intel·lectuals progressistes que varen tenir una enorme influència entre les classes

populars, que els veien com la representació viva de les seves demandes. Aquestes arrels abracen des dels moviments polítics socials fins a la música de Calchakis, la pedagogia de l'alliberació o les primeres novel·les d'Alejo José G. Sison. Des d'aquest context podem comprendre la necessitat de gent com Freire de concebre l'educació com quelcom inseparable de les demandes socials dins contextos de marcada desigualtat estructural, en els quals la cultura havia d'esser entesa com l'únic vehicle específic d'alliberació contra l'opressió finisecular a la qual ha estat sotmès el poble llatinoamericà.

L'obra clau que recull tot el seu pensament és, sens dubte, *Pedagogia del oprimido* (1970). Per a Freire, la defensa d'una anàlisi crítica dels components ideològics que es troben en una cultura és una necessitat inseparable de l'educació, que no pot pretendre la simple submissió de l'individu a una estructura dominant, sinó que li ha de proporcionar els elements que li permetin escapar d'aquesta alienació, i li ha de facilitar la sensibilitat per a l'alliberació dels oprimits i dels exclosos del sistema. L'educador, així, ha d'esdevenir un defensor del poble des del poble, ha de lluitar contra el model de reproducció social imperant, entès en el seu triple contingut: en el mateix sistema d'ensenyament, com a reproducció de la divisió social del treball i com a reproducció de la cultura i de les formes de veure el món que tenen els grups o classes dominants. Seguint els postulats d'ideòlegs francesos com Pierre Bourdieu o Jean Claude Passeron, a partir del text *Teoria de la reproducció* (1971), Freire concep que l'estructura, el funcionament, la cultura i els valors que transmet i reforça el sistema d'ensenyament comporten, ineludiblement, la reproducció del sistema de classes instaurat. La perspectiva de l'última obra de Freire apunta més a la consideració del conflicte, de les relacions de poder entre les classes que impregnen els mecanismes de control social. Defensava una escola basada en una pedagogia radicalment no directiva, antiautoritària, alliberadora, emancipadora de l'individu. Ferm defensor d'una escola pública que dona veritable igualtat d'oportunitats, però des de l'obvietat que aquesta escola mai no és ideològicament neu-

tral, Freire fou el primer que va parlar d'educació d'adults com una de les necessitats més importants de les societats avançades.

L'enfocament marxista completament latent a l'obra pedagògica de Freire es va centrar en dos problemes fonamentals des d'una anàlisi crítica: la reproducció a través de l'escola de les relacions dominants de producció i divisió social del treball, i l'actualització de l'escola com a aparell ideològic de l'Estat. Es tractava de detectar, mitjançant l'estudi d'aquests conflictes, els factors que podien afavorir la lluita dels grups socials oprimits per a la seva emancipació contra el ferotge neoliberalisme llatinoamericà, que adquireix tota la seva cruïda i expressió en l'empobriment i el descrèdit de l'Escola Pública.

És cert que en els darrers quinze anys Freire va caure en un vergonyós anonim, com tants d'altres que, com ell, no varen dimitir del seu pensament davant l'ocàs del postmarxisme. Aquest crepuscle fou causat en gran mesura, d'una banda, per l'arraconament dels seus postulats educatius a Europa, ja qualificats com a anacrònics, i d'altra, davant l'avanç imparabile de les teories pedagògiques de caire tecnològic que ell sempre va detestar. Als cercles educatius s'evitava parlar-ne, venia poc a Europa, de vegades a recollir els escassos premis que li varen con-

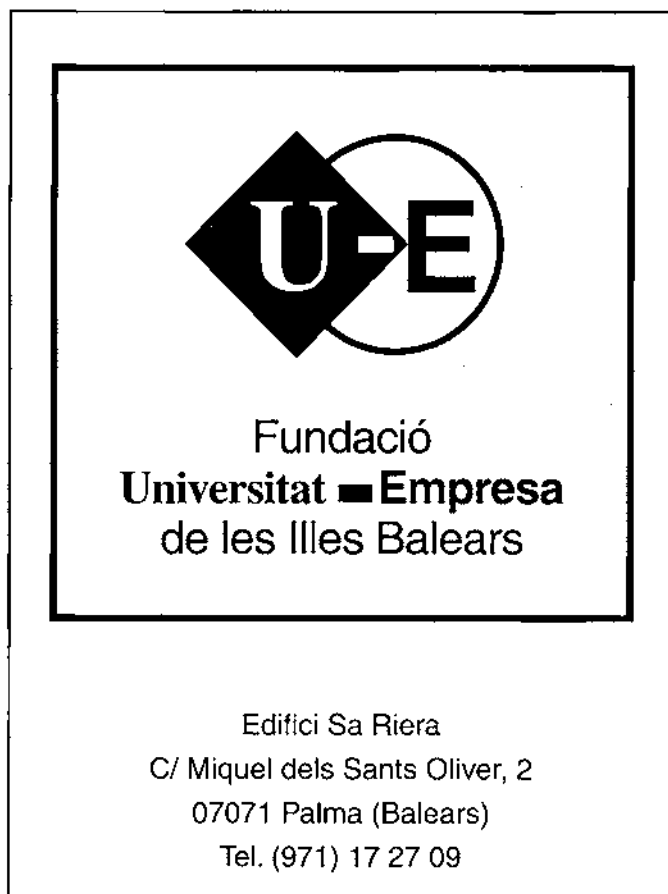
cedir. A les facultats de Pedagogia gairebé no el citaven, excepte disciplines com ara Sociologia de l'Educació, adscrit únicament com a simple accident anecdòtic circumscrit a Llatinoamèrica, impossible d'extrapolar a la nova realitat europea. Això és cert. Encara cal reconèixer també que el seu pensament es va anquilosar, les seves idees inicials recollides a *Pedagogia del oprimido* varen variar poc, amb un discurs transgressor fortament polititzat que de vegades es confonia amb quelcom reaccionari, la seva actitud fou la d'acceptació abanderada d'aquest estigma *underground* que el perseguí fins al final. Tot i els *honoris causa* concedits al final de la seva vida, la seva popularitat i difusió pel contrari no varen de créixer gens ni mica a tot Llatinoamèrica, on compartia amb senzillesa les seves idees dins sales estibades de gent.

Just és merèixer, no obstant això, la important significació i la ressonància que ha tingut tota la seva obra a les reivindicacions d'una escola viva i activa, compromesa amb la realitat, propera als problemes educatius de l'entorn, desinstitucionalitzada, desideològitzada, atenta als problemes socials i necessitats dels més desafavorits. I tot, juntament amb els importants avenços en la defensa i articulació de l'educació d'adults, veritable vaixell insígnia del seu legat pedagògic. ♦

llibreria
Quart
Creixent

Carrer d'en Rubí, 5
Tel. (971) 71 98 21
07002 Palma (Mallorca)

Fundació
Universitat ■ Empresa
de les Illes Balears

Edifici Sa Riera
C/ Miquel dels Sants Oliver, 2
07071 Palma (Balears)
Tel. (971) 17 27 09